

ביקור הנשיא ביידן במזרח התיכון - משמעויות והמלצות לישראל

תמיר הימן ואלדד שביט | 29 ביוני, 2022 | גיליון 1614

ביקור הנשיא ג'ו ביידן בישראל יסקף את עניינו לחזור על מחויבותו יוצאת הדופן לישראל בעוד שביקורו בערב הסעודית מיועד לקדם אינטרסים מידיים של ארצות הברית: השפעה על מחירי הנפט, שיקום מעמדה במזרח התיכון והרחבת התיאום הביטחוני האזורי מול איראן. בפגישות עם ההנהגה הפלסטינית יחזור הממשל על מחויבותו לפתרון שתי המדינות, אך אין ציפיות לפריצת דרך מדינית. בשינוי בגישת הממשל לערב הסעודית גלומה הזדמנות לישראל להפגין את הנכסיות שלה וליהנות מהאפשרויות ששינוי זה פותח בפניה. במוקד ביקורו של הנשיא באזור תעמוד סוגיית איראן: עדין לא ברור עתידו של הסכם הגרעין, והממשל מודע לצורך להיערך למציאות של היעדר הסכם והמשך קיומה של תוכנית גרעינית פעילה באיראן. תיאום הדוק בין ישראל לארצות הברית הוא הכרח ועל ישראל לשאוף להגדיר עם הממשל קווים אדומים וצעדי תגובה מדיניים, כלכליים וצבאיים לחצייתם. הביקור צריך להיות מנוצל גם לחיזוק התיאום האזורי מול המשך מאמצי איראן להתבסס באזור. כן יש להבטיח את המשך הגיבוי האמריקני למב"מ הישראלי, ובתאום עם המדינות הערביות גם להדגיש את חשיבותה של הנוכחות האמריקאית בעיראק ובסוריה.

נשיא ארצות הברית ג'ו ביידן צפוי לערוך ב-13-16 ביולי ביקור במזרח התיכון ובמהלכו יבקר בישראל וברשות הפלסטינית. לאחר מכן יטוס ישירות לג'דה שבערב הסעודית לפגישות עם ההנהגה הסעודית וכן ישתתף בפסגה של מנהיגי מדינות המפרץ (GCC), שאליהם יצטרפו מנהיגי מצרים, ירדן ועיראק.

החלטת ביידן לבקר בישראל התקבלה לפני מספר חודשים, עוד לפני שצורף לו הביקור בערב הסעודית, והיא משקפת בראש ובראשונה את עניינו לשוב ולהדגיש את מחויבותו האישית יוצאת הדופן לישראל ואת רצונו לבטא "את מחויבותה הבלתי מעורערת של ארצות הברית לביטחונה ולשגשוגה". בראייתו, חשיבות הביקור היא בעצם קיומו ומכאן הכוונה לערוך אותו למרות ההתפתחויות הפוליטיות בישראל. בפגישות עם ההנהגה הפלסטינית יחזור הממשל על מחויבותו לפתרון שתי המדינות, אך אין ציפיות לפריצת דרך מדינית.

בעוד הביקור בישראל חשוב לביידן בעיקר מבחינה אישית, הממשל מייחס חשיבות רבה להצלחת הביקור בערב הסעודית. הנשיא הסכים לערוך ביקור זה לאחר התלבטות ותוך מודעות לביקורת הרבה על המהלך, בעיקר בזירה הפנים אמריקאית, לנוכח עמדתו הנחרצת

עד כה אשר למעורבותו של יורש העצר מחמד בן-סלמאן ברצח העיתונאי ג'מאל חשוקג'י. אך המציאות הגיאואסטרטגית המתהווה מחייבת את הממשל לגישה ריאלית על פני דבקות בערכים. משבר כלכלי עולמי, שנגרם בין היתר כתוצאה מהמלחמה הנמשכת בין אוקראינה לרוסיה, משפיע ישירות על ארצות הברית ובעיקר מביא לשיא את האינפלציה ומחזק חשש ממיתון חריף במדינה. בחירות האמצע לקונגרס, שייערכו בנובמבר 2022, והסיכון הממשי לאבדן הרוב הדמוקרטי, חיזקו בשורות הממשל הבנה כי מתחייב שינוי גישה ובכלל זה באסטרטגיה מול המזרח התיכון, על מנת לחולל השפעה חיובית על מחירי הנפט. עם זאת, מוקדם עדין להעריך האם מדובר במהפך בסדרי העדיפויות של הממשל ובנכונותו ויכולתו להשקיע משאבים באזור.

על סדר היום האמריקאי-סעודי סוגיות רבות וספק אם ניתן יהיה לפתור את כולן במהלך הביקור. בין יעדי הביקור:

- השגת ירידה במחירי הנפט באמצעות התחייבות ברורה של ערב הסעודית להגדיל את התפוקה לאורך זמן. בראיית הממשל, מחויבות כזו, גם אם לא תהיה לה השפעה מיידית על המחירים, תשדר יציבות שתהיה לה השפעה לטווח הארוך.
- שיקום מעמדה של ארצות הברית במזרח התיכון והטמעת המסר בקרב המדינות הערביות, ובעיקר המפרציות, כי ניתן לסמוך עליה כבעלת בריתן המרכזית. זאת, על רקע התפיסה שהתחזקה בשנה האחרונה כי היא מתנתקת מהמזרח התיכון וכוונתן של מדינות באזור לפנות למזרח ובעיקר החיזור אחרי סין.
- מיסוד מתווה להרחבת שיתוף הפעולה עם מדינות המפרץ ויתר המדינות הערביות בסוגיית איראן, ובמידת האפשר בתאום עם ישראל. לממשל ברור כי מול מציאות של סיכויים נמוכים שהסכם הגרעין יחודש ואיראן תמשיך להתקדם בתוכנית הגרעין, אך גם אם יהיה הסכם, מדינות האזור מצפות מארצות הברית להציג תוכנית פעולה שתבטיח את האינטרסים שלהן. נראה כי גם לממשל עניין בחלוקת נטל ההתמודדות עם איראן עם מדינות האזור ובמניעת פנייתן לכיוונים שאינם מתיישבים עם האינטרסים האמריקאים.
- קידום צעדי נורמליזציה אזוריים, בעיקר בין ערב הסעודית לישראל. גורמים אמריקאים תידרכו את התקשורת כי הממשל עובד על "מפת דרכים לנורמליזציה" בין שתי המדינות. בתקשורת אף דווח כי גורמי צבא בכירים מישראל וערב הסעודית נועדו לאחרונה במצרים בחסות ארצות הברית. כן נמסר כי במהלך ביקורו ידון הנשיא האמריקאי עם מארחיו ב"חזון להקמת מערכת הגנה משולבת מפני טילים וכלי שיט". לנשיא בידן חשוב כי לקראת בחירות האמצע יירשם לזכותו קידום הסוגיה כמהלך מדיני מוצלח.

משמעויות והמלצות לישראל

ביקורו של הנשיא ביידן בישראל מהווה ציון דרך, הצפוי לתרום משמעותית להבנה באזור ומעבר לו כי ארצות הברית ממשיכה לעמוד לצד ישראל וההנהגה האמריקאית מחויבת לביטחון ישראל ורווחתה. למסר זה חשיבות רבה במיוחד בעת הנוכחית, על רקע התפיסה הרווחת כי הממשל האמריקאי מקדם התנתקות מהאזור. גם אם הביקור הוא סימלי בעיקרו, הוא ושורה ארוכה של מגעים שנערכו בשנה האחרונה מסמלים את הכיוון שהממשל מתווה ואת החשיבות שהוא מייחס לשיח השוטף בינו לבין ממשלת ישראל, בכל הדרגים. לישראל עניין ברור להמשיך ולשמור על הענייניות והאינטימיות המאפיינות את הקשרים הנוכחיים, בעוד הממשל מקפיד לא לנצל חילוקי דעות כדי לנגח אותה. על ישראל מצידה להקפיד על התנהלות ברוח ובאופן אלה.

השיח הדיסקרטי שהתנהל בין ישראל לארצות הברית בשנה האחרונה מאפשר להציג בחופשיות עמדות, גם אם הן מנוגדות. לשתי המדינות צריכים להיות ברורים האינטרסים המשותפים והשונים, כשיכולת לגשר על חילוקי דעות ולגבש מדיניות משותפת הנה אינטרס עליון מבחינת ישראל. בהקשר זה מומלץ כי למקבלי ההחלטות בישראל תהייה תמונה ברורה של האינטרסים וסדרי העדיפויות של הממשל האמריקאי, בעיקר בהקשר התחרות מול סין והמלחמה באוקראינה, וכי המדיניות הישראלית תיקח בחשבון אינטרסים אלה במידת האפשר כדי לחזק בקרב הממשל, ולא פחות מכך בקונגרס, את ההבנה כי ישראל הנה בעלת ברית של ארצות הברית לא פחות מהיות ארצות הברית בעלת ברית של ישראל.

במוקד ביקורו של הנשיא באזור תעמוד סוגיית איראן. גם לאחר ההכרזה על חידוש המשא והמתן על הסכם הגרעין, עתידו עדין לא ברור לחלוטין. הממשל מודע לכך שיש להיערך למציאות של היעדר הסכם והמשכה של תוכנית גרעינית פעילה באיראן. תיאום הדוק בין ישראל לארצות הברית הוא הכרח ועל ישראל לשאוף להגדיר עם הממשל קווים אדומים ובמקביל להסכים מראש על צעדי תגובה מדיניים, כלכליים וצבאיים לחצייתם. מצד שני, יש הכרח גם לנתח את הסיכונים וההזדמנויות היה וההסכם יחודש. חשוב שהביקור יבטא נכונות של שני הצדדים לקדם תכנון משותף של מערכה מול איראן. גם אם ישראל יכולה לפתח יכולת פעולה עצמאית, להידוק התאום עם ארצות הברית בתחום המבצעי ולגיבוי אמריקאי למהלכים ישראליים חשיבות רבה, בין היתר כמנוף לחץ על איראן. המערכה באוקראינה הוכיחה כי בזירה הבינלאומית קיים חוסר סובלנות לתוקפנות צבאית חד-צדדית (וכך יראה למתבונן מהצד כל מבצע צבאי באיראן).

בכל מקרה, בין שיחודש הסכם הגרעין ובין אם לאו, ביקורו של הנשיא ביידן אמור להיות מנוצל גם לחיזוק התאום האזורי מול מאמציה הנמשכים של איראן להתבסס ברחבי האזור ולהרחיב את השימוש בטילים וכתב"מים. בעניין זה חשוב להבטיח את המשך הגיבוי האמריקני למב"מ הישראלי, ובתאום עם המדינות הערביות להדגיש בפני הנשיא האמריקאי את החשיבות של המשך הנוכחות האמריקאית בעיראק ובסוריה.

לביקור פוטנציאל להעמיק את מגמת הנורמליזציה בין ישראל לבין המדינות הערביות בכלל וערב הסעודית בפרט. גם אם הסיכויים להקים ברית נאט"ו אזורית הנם נמוכים, לגיבוש "מפת דרכים" להידוק הקשרים בין ישראל לבין ערב הסעודית משמעות אסטרטגית לכל הצדדים. מומלץ שישראל מצידה תתמקד בהעלאת רעיונות לצעדים חשאיים ופומביים מצידה שיסייעו להקל על הסעודים לחצות את הרוביקון ולקדם את הקשרים הבילטרליים בקצב שמתאים להם. פריצת דרך ביחסי ישראל ערב הסעודית תיחשב תמורה נאותה למאמציו של הנשיא ביידן.

בשורה התחתונה - ביקורו של הנשיא ביידן בישראל ובאזור הוא הזדמנות לחזק את הביטחון הלאומי של ישראל על בסיס הפגנה ברורה וחדה של המחויבות האמריקאית לו. השינוי בגישת הממשל לערב הסעודית - אמנם כפועל יוצא של נסיבות בינלאומיות משתנות - מקפל בחובו הזדמנות לישראל להפגין את הנכסיות שלה וליהנות מהאפשרויות ששינוי זה פותח בפניה.

עורכי הסדרה: ענת קורץ ואלדד שביט